

ВІДГУК
офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Кікалішвілі Марії Вікторівни
на дисертацію Білоконь Олени Геннадіївни на тему
«Кримінально-правова протидія підкупу в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі права
за спеціальністю 081-Право

Актуальність теми дослідження, Корупційна злочинність є однією з головних проблем для будь-якої держави, яка прагне побудувати демократію та в повній мірі дати змогу населенню реалізовувати свої конституційні права. Зовсім не новина, що корупція являє собою реальну загрозу національній безпеці країни та виступає тим чинником, який підриває імідж держави в очах світового співтовариства.

В сучасному світі корупційні правопорушення завдають шкоди не лише внутрішній безпеці держави, а й безпосередньо негативно впливають на міжнародне співробітництво, адже мало хто з розвинених держав буде охоче співпрацювати з країною, яка заражена вірусом корупції майже в усіх ланках забезпечення життєдіяльності цієї країни. Певним чином негативний імідж корумпованої країни спостерігається відносно України. На жаль, стан корумпованості (особливо серед вищих посадовців) в нашій державі постійно зростає. Зазначена негативна тенденція спостерігається, не дивлячись на позитивні зрушення, які стали відбуватися починаючи з 2014 року (створення ряду антикорупційних органів із спеціальними повноваженнями, вдосконалення нормативно-правової бази антикорупційного характеру, загальне формування негативного відношення до корупції серед населення шляхом залучення до подібної роботи громадських об'єднань та ЗМІ).

Істотного розмаху корупційна злочинність набула ще наприкінці ХХ століття й з того часу невпинно зростає, підкорюючи собі все більшу кількість осіб зі всіх куточків земної кулі. Наївно було б думати, що хворобливе явище корупції мине Україну. На жаль, наша держава не тільки виявилася зараженою корупцією, а й дала плідне підґрунтя даному явищу для його розвитку та перетворення в одну з головних загроз українській економічній безпеці. Корупційні прояви пройняли всі ланки суспільних відносин в Україні.

Корупція прямо впливає на стратегічні цілі розвитку нашої держави. Так, зазначене явище істотно заважає розбудувати сильну, незалежну державу із європейськими цінностями, з розвинутою економікою, що передбачено відомчими документами Кабінету Міністрів України. Найбільш істотного удару корупційна злочинність завдає по державній економіці. Вкрай сумно, що реальну небезпеку від такого удару часто неможливо оцінити вчасно, а лише можна констатувати її масштаб за ступенем завданих збитків, коли це відбувається. Час від часу складається враження, що тіньова економіка в Україні має більшу стійкість, аніж економіка загальнодержавна.

Як слушно зазначає авторка дисертаційного дослідження серед різних проявів кримінально караної корупції класичною її формою є підкуп особи, яка наділена владними повноваженнями чи яка здійснює інші функції за посадою. У багатьох випадках власне підкуп є пусковим механізмом для вчинення кореспондуючого йому кримінального правопорушення – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, що обумовлює «подвійну» корупційну поведінку.

Проблема відповідальності за підкуп була предметом дослідження багатьох українських учених - О. О. Дудорова, З. А. Загиней-Заболотенко, О. О. Кваші, О. О. Книженко, І. С. Ковальнової, В. В. Комар, В. В. Кострицького, О. М. Костенка, О. К. Маріна, М. І. Мельника, М. В. Михайлова, В. О. Навроцького, К. К. Овод, О. С. Перешивко, Я. В. Ризак, В. М. Трепака, В. Я. Цитряка, Ю. О. Чернеги, М. І. Хавронюка та інших.

Але, незважаючи на наявність численних досліджень проблеми кримінально-правової протидії підкупу в Україні, все ж на сьогодні залишилося дискусійним чи невирішеним ряд питань, що потребують додаткового з'ясування. Як свідчить аналіз кримінального законодавства України, наукових джерел, статистичних даних, судової практики, проблема кримінально-правової протидії підкупу є витребуваною та актуальною в сучасних умовах.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених та апробованих положеннях

у кримінально-правовій науці.

Отримані автором наукові результати та висновки дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що забезпечено використанням загальновідомих сучасних методів наукових досліджень. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань в роботі використовувалися, зокрема, такі методи: - діалектичний метод, використання якого дозволило скласти цілісну систему уявлень про кримінально-правову протидію підкупу в Україні;- формально-юридичний метод, метод системно-структурного аналізу та юридичної герменевтики було визначено під час аналізу положень КК, КПК, судової практики; - логіко-семантичний метод було використано для поглиблення поняттєвого апарата кримінально-правової науки, за допомогою якого було визначено, зокрема, зміст таких понять, як «квaziспівучасть», «підкуп», «добровільна заява», «активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення»; - структурний та функціональний методи дозволили охарактеризувати підкуп як явище та поняття у кримінальному праві, охарактеризувати правову природу посередництва у підкупі, визначити особливості караності за підкуп у КК та застосування спеціальної конфіскації до засудженого за підкуп; - метод класифікації та структурно-функціональний метод було використано для виокремлення та характеристики видів підкупу за КК, виявлення динамізму кримінального антикорупційного законодавства України сучасного періоду, характеристики складу позитивної посткримінальної поведінки за підкуп; - порівняльно-правовий метод використовувався для історико-правового дослідження кримінально-правової протидії підкупу, а також для компаративістського дослідження норми про звільнення від кримінальної відповідальності за підкуп у КК та у кримінальних кодексах зарубіжних держав; - методи моделювання дозволили запропонувати шляхи вдосконалення кримінально-правової протидії підкупу за КК.

Всі питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Зокрема проаналізовано широкий спектр вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з окресленої проблематики, що свідчить про поглиблений аналіз порушеної в дослідженні

проблеми. Очевидно, що авторка, працюючи над дисертацією, дотримувалась вимоги систематизації наукової літератури під час її аналізу.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні відомості, рішення судів України першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Усі завдання, які поставлені здобувачкою, сформовані цілком логічно та обґрунтовано.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягнула визначеної мети й виконала поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Структура дисертації цілком відповідає поставленим завданням та складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з яких основний текст дисертації – 192 сторінки, список використаних джерел – 37 сторінок (363 найменування), додаток на 1 сторінці.

У розділі 1 «Природа підкупу за кримінальним правом України» розглядаються проблеми правової природи підкупу за кримінальним правом України. Встановлено наступність норм про підкуп, їх інтенсивний еволюційно-революційний розвиток, що орієнтований на імплементацію у національне законодавство антикорупційних стандартів протидії підкупу під впливом, зокрема, громадської думки. Траєкторія норм про підкуп у КК загалом спрямована на вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за підкуп, а також на диференціацію кримінальної відповідальності за нього.

Запропоновано у понятійному апараті кримінально-правової науки вживати термін «квазіспівучасть» на противагу сполученню «необхідна співучасть». Цей новий термін указує на те, що між кількома суб'єктами відсутня співучасть, однак їхня поведінка є взаємообумовленою або має місце одностороння протиправна поведінка одного суб'єкта, який вчиняє кримінальне

правопорушення. Тобто їх (його) поведінка є несправжньою, уявною. Квазіспівучасть характеризується загалом тим, що форма (зовнішній модус) вчиненого вказує на наявність співучасті, тоді як внутрішня форма скоєного передбачає відсутність, насамперед, спільності, а також інших необхідних ознак співучасті.

Виокремлено та охарактеризовано істотні ознаки посередництва у підкупі та констатовано, що попри відсутність самостійної статті у КК, яка б передбачала кримінальну відповідальність за посередництво у підкупі, все ж таке явище є складовою підкупу. Запропоновано авторську модель самостійної норми про посередництво у підкупі (ст. 369-4 КК); доповнено диспозиції статей, в яких передбачається кримінальна відповідальність за підкуп та кореспондуючі йому кримінальні правопорушення вказівкою на можливість пропозиції, обіцянки, надання неправомірної вигоди, а також прийняття відповідної пропозиції, обіцянки чи її одержання особисто або через посередника.

Запропоновано розуміти під підкупом виключно активну поведінку особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, а важливим класифікаційним критерієм як для науки, так і для правозастосовної практики – наявність у підкупі ознак корупції. Виокремлено та охарактеризовано істотні ознаки підкупу.

Здійснено диференціацію визначення моменту закінчення підкупу залежно від того, яка модель протиправної поведінки має місце – прагматична (пропозиція, обіцянка) чи фізична (надання неправомірної вигоди). Констатовано, що за наявності прагматичної моделі підкупу діяння вважаються закінченими з моменту, коли особа, якій запропоновано чи обіцяно надати неправомірну вигоду, сприйняла відповідну інформацію, за відсутності чого запропоновано кваліфікувати дії особи як замах на пропозицію або обіцянку надати неправомірну вигоду. Якщо обвинувачений робить спроби фізично надати неправомірну вигоду, то у такому разі слід вести мову про замах на надання неправомірної вигоди, а не про її пропозицію та обіцянку.

Розділ 2 «Примусові кримінально-правові засоби, що застосовуються за підкуп згідно з Кримінальним кодексом України» присвячено характеристиці

заохочувальних кримінально-правових засобів, що застосовуються за підкуп згідно з КК.

Визначено, що наявність альтернативних форм підкупу, що відрізняються за ступенем суспільної небезпеки (пропозиція, обіцянка та надання неправомірної вигоди), обумовлює наявність у санкціях декількох (трьох або більше) основних видів покарань та достатньо широких їх меж. Запропоновано при призначенні покарання вибирати базову міру покарання (яка не залежить від індивідуальних особливостей кримінального правопорушення) за вчинення пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди з нижньої межі найменш суворих видів покарань, тоді як за надання неправомірної вигоди міра покарання повинна бути більш суворою – вид покарання доцільно обирати з більш суворих, а їх розмір – з верхньої межі покарання, встановлений у санкції кримінально-правової норми за підкуп.

Виявлено недолік у визначенні розміру покарання у виді штрафу за підкуп, передбачений у ч. 1 ст. 368-4 та у ч. 1 ст. 369 КК, який є однаковим (від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Запропоновано збільшити розмір штрафу у ч. 1 ст. 369 КК та передбачити його «з 4000 до 8000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Запропоновано доповнити ст. 55 КК частиною четвертою, в якій закріпити, що у разі вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища, а також за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК, суд, призначаючи покарання за вчинене, зобов'язаний вирішити питання про необхідність застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно не передбачено у санкції статті Особливої частини цього Кодексу, в якій встановлено відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення.

Зроблено висновок, що спеціальна конфіскація грошей, цінностей або іншого майна, що становили собою неправомірну вигоду, повинна здійснюватися на підставі, передбаченій у п. 3 ч. 1 ст. 96-2 КК, оскільки неправомірною вигодою у цьому випадку є предметом кримінального

правопорушення, а не знаряддям чи засобом його вчинення.

Розділ 3 «Заохочувальні кримінально-правові засоби, що застосовуються за підкуп згідно з кримінальним кодексом України» присвячено особливостям заохочувальних кримінально-правових засобів, що застосовуються за підкуп згідно з КК.

Зроблено висновок, що звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК можливе лише у тому разі, коли вигодонадавач вчинив закінчене посягання, а також стосовно виконавця (співвиконавця) підкупу. Інший співучасник (організатор, підбурювач та пособник) звільненню від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 354 КК не підлягає. Запропоновано поширити умову та підставу звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені у ч. 5 ст. 354 КК, на інших співучасників підкупу (зокрема, організаторів, підбурювачів та пособників). Визначено, що для них вони повинні бути такими ж, як і для виконавця.

Запропоновано визнавати юридичним фактом, а не умовою звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК добровільну заяву про те, що сталося, яка подана належному адресатові та у визначені законом строки. Це одноактний (короткостроковий) юридичний факт у вигляді правомірного юридичного вчинку правовстановлюючого, правозмінюючого та правоприпиняючого характеру. Підтримано наукову ідею про доцільність заміни слова «заява» на «повідомлення». Виокремлено та охарактеризовано ознаки добровільного повідомлення та активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення як юридичного факту та умови звільнення від кримінальної відповідальності за підкуп.

Доведена необхідність дотримання балансу між повним формулюванням ознак складу кримінальних правопорушень, учинених вигодонадавачем та вигодоодержувачем, в ухвалях про закриття кримінального провадження про підкуп у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК, та принципом презумпції невинуватості (стосовно вигодоодержувача). Для дотримання такого балансу доцільно в ухвалях про закриття кримінального провадження уникати вказівки на такі ознаки, що з

високою ймовірністю дають можливість ідентифікувати особу вигодоодержувача, як-то її прізвище, ім'я, по-батькові, точна посада.

Особу, яка вчинила підкуп чи інше корупційне кримінальне правопорушення, не може бути звільнено від покарання з випробуванням на підставі ч. 1 ст. 75 КК. Вчинення особою корупційного кримінального правопорушення унеможлиблює звільнення її від відбування покарання з випробуванням навіть у разі призначення остаточного покарання судом за сукупністю кримінальних правопорушень, одне з яких є некорупційним.

Зроблено висновок, що на сьогодні звільнення судом від відбування покарання з випробуванням особи, яка вчинила підкуп, у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням, є правомірним та може застосовуватися до тих відносин, які виникають під час прийняття рішення у справах про корупційні кримінальні правопорушення, у тому числі про підкуп. Запропоновано доповнити ч. 2 ст. 75 КК вказівкою на те, що правила, передбачені цією частиною статті, застосовуються у разі затвердження судом угоди про примирення чи визнання винуватості у кримінальному провадженні про корупційне кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Підтримано ідею про доцільність виокремлення у КПК угоди про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень, в яких, окрім беззастережного визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості, виступає готовність до співпраці зі стороною обвинувачення. Укладення таких угод стане важливим при викритті, зокрема, осіб, що вчинили підкуп та інші корупційні кримінальні правопорушення.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для вдосконалення положень науки кримінального права, а також правозастосування.

Список використаних джерел містить 363 найменування. Позитивним є те, що автором використані джерела в галузі кримінального права, історії держави і права, різні Кримінальні кодекси зарубіжних країн, Конвенції, іноземні джерела тощо.

У додатку висвітлено список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.

Привертає увагу стиль, яким написано роботу, а саме його логічність, послідовність та глибина аргументації думок. Всі положення дисертації сформульовані зрозумілою мовою та викладені без зайвих ускладнень. У підсумку авторка змогла вірно побудувати увесь дослідницький процес і досягти поставленої мети.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в роботі по-новому на дисертаційному рівні досліджено проблему кримінально-правової протидії підкупу в Україні. Під час наукового дослідження отримано такі основні наукові результати:

уперше: – запропоновано введення у науковий обіг кримінально-правової науки поняття «квазіспівучасть» (на противагу необхідній співучасті). Ця новела указує на те, що між кількома суб'єктами відсутня співучасть, однак їхня поведінка є взаємообумовленою або має місце одностороння протиправна поведінка одного суб'єкта, який вчиняє кримінальне правопорушення. Тобто їх (його) поведінка є несправжньою, уявною. Квазіспівучасть характеризується подібністю до співучасті зовнішнього модусу вчиненого, водночас відсутністю спільності участі, а також інших необхідних об'єктивних і суб'єктивних ознак співучасті; – встановлено, що пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди як одномоментні дії, на відміну від її надання, характеризують виключно мовленнєву комунікацію та не пов'язані з фізичним наданням предмета підкупу (неправомірної вигоди). Ці дії вважаються закінченими з моменту, коли особа, якій пропонується або обіцяється неправомірна вигода, сприйняла відповідну інформацію. У разі, якщо вигодонадавач робить спроби фізично надати

неправомірну вигоду, то у такому випадку наявний замах на надання неправомірної вигоди, а не пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди; – обґрунтовано, що у разі вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища, а також підкупу, передбаченого ст. 369 КК, суд, призначаючи покарання за вчинене, зобов'язаний вирішити питання про застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно не передбачено у санкції статті Особливої частини цього Кодексу, яка встановлює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення;

удосконалено: – підхід щодо розуміння посередництва як складової підкупу. Виокремлено такі істотні ознаки посередництва: сприяння однієї особи іншій (іншим) особам у наданні (пропозиції, обіцянці надання) неправомірної вигоди та в її одержанні (прийнятті пропозиції, обіцянки); діяльність особи не від власного імені та не за свій рахунок, незацікавленість в подальшій протиправній поведінці особи, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала неправомірну вигоду; довірче (делеговане) виконання об'єктивної сторони підкупу та кореспондуючого йому кримінального правопорушення. Запропоновано передбачити кримінальну відповідальність за посередництво у підкупі та у прийнятті пропозиції, обіцянки або в одержанні неправомірної вигоди у статті 369-4 КК; – розуміння підкупу виключно як активної поведінки особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, а також виокремлення таких істотних ознак цього поняття: це вплив однієї особи (вигодонадавача) на іншу (вигодоодержувача); форми впливу – пропозиція або обіцянка неправомірної вигоди, а також її надання; добровільність дій (без застосування фізичного або психічного примусу та не у результаті провокації з боку правоохоронних органів); предмет підкупу – неправомірна вигода; обумовленість майбутньої поведінки вигодоодержувача, що реалізується у межах такої складової суб'єктивного права, як можливість поводити себе відповідним чином; – пропозиції про доцільність виокремлення у КПК угоди про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень, в яких, окрім беззастережного визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості,

умовою їх укладення виступає готовність до співпраці зі стороною обвинувачення. Укладення таких угод стане важливим для викриття, зокрема, осіб, що вчинили підкуп та інші корупційні кримінальні правопорушення. У разі запровадження такого виду угод у кримінальному провадженні запропоновано у відповідний спосіб уточнити формулювання ч. 2 ст. 75 КК, поширивши правила, визначені у ній, на випадки затвердження судом угоди про співробітництво у кримінальному провадженні про корупційні кримінальні правопорушення;

дістали подальшого розвитку: – наукові положення про визнання усталеними норм, які передбачають кримінальну відповідальність за підкуп, оскільки вони беруть початок з моменту виникнення держави та створення державного апарату, характеризуються наступністю, інтенсивним еволюційно-революційний розвитком, що орієнтований на імплементацію у національне законодавство антикорупційних стандартів під впливом, зокрема, громадської думки. Траєкторія норм про підкуп у КК спрямована загалом на вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за підкуп у КК, а також на диференціацію кримінальної відповідальності за його вчинення; – доктринальні положення про взаємозв'язок кримінально-правових санкцій, передбачених у статтях Загальної та Особливої частини КК. У разі, коли нормою Загальної частини КК передбачено спеціальні строки покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, однак у санкції статті Особливої частини КК таке додаткове покарання не передбачено, суд зобов'язаний призначити обвинуваченому додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у розмірі, визначеному у Загальній частині КК. З урахуванням цього правила встановлено, що за вчинення підкупу виборців або учасників референдуму (ч. 1 ст. 160 КК), обвинуваченому слід призначити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк 5 років на підставі абзацу третього частини першої ст. 55 КК; – положення про необхідність дотримання балансу між описанням ознак складів кримінальних правопорушень, учинених

вигодонадавачем та вигодоодержувачем, в ухвалах про закриття кримінального провадження про підкуп у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК, та принципом презумпції невинуватості (стосовно вигодоодержувача). Для дотримання такого балансу доцільно в ухвалах про закриття кримінального провадження уникати вказівки на такі ознаки, що з високою ймовірністю дають можливість ідентифікувати особу вигодоодержувача, як-то її прізвище, ім'я, по-батькові, посада; – з урахуванням правової природи кримінального процесуального компромісу, системного та логічного тлумачення положень ч. 2 ст. 75 КК підтримано науковий підхід, який полягає у тому, що особа, яка вчинила підкуп, може бути звільнена судом від відбування покарання у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. Для уникнення різних підходів щодо застосування ч. 2 ст. 75 КК у судовій практиці запропоновано доповнити її вказівкою на те, що правила, передбачені цією частиною статті, застосовуються у разі затвердження судом угоди про примирення чи визнання винуватості у кримінальному провадженні про корупційне кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить більш ефективно протидіяти корупційним кримінальним правопорушенням.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Результати дисертації досить повно викладені у шести наукових публікаціях, серед яких три наукові статті – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань України, одна наукова стаття – у

зарубіжному науковому правовому виданні, а також двоє тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу здобувача на такі **дискусійні положення**:

1. На стор.10, абзац 1 Білоконь О.Г. виокремлює істотні ознаки посередництва, серед яких виділяє незацікавленість в подальшій протиправній поведінці особи, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала неправомірну вигоду. Чомусь, на жаль, ніхто не розглядає посередника з того боку, що він як раз може бути зацікавленою особою і як в тому, щоб «угода» між вигододавцем і вигодонабувачем відбулась, так і в подальшій протиправній поведінці особи, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала неправомірну вигоду, якщо розуміти під такою протиправною поведінкою одержання нею і в подальшому неправомірної вигоди за вчинення чи невчинення будь-якої дії. Як правило, посередництво в підкупі не є безкоштовним і посередник має свій «відсоток» за такі дії, тому він буде як раз дуже зацікавлений в подальшій співпраці з особою, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала неправомірну вигоду.

2. На стор.10, абзац 1 і на стор.180 авторка пише про можливість застосування ч. 2 ст. 75 КК до осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, підтримує, у зв'язку з цим, пропозиції науковців (М. В. Сіроткіна та інші) про доцільність виокремлення у КПК угоди про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень, в яких, окрім беззастережного визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості, умовою їх укладення виступає готовність до співпраці зі стороною обвинувачення і пропонує на підставі цього зміни до ч. 2 ст.75 КК. Білоконь О.Г. мотивує своєю позицією тим, що зміни тексту частин 1 та 2 ст. 75 КК здійснювалося різними коригуючими законами, що свідчить про те, що законодавець розглядає норми, що вміщені у вказаних частинах, як самостійні кримінально-правові приписи. На мою думку існує певна залежність між частинами 1 та 2 ст. 75 КК, яка визначає їх співвідношення як загальної (ч. 1) та спеціальної (ч. 2) норми і визначення змісту ч. 2 ст. 75 КК має відбуватися

шляхом встановлення її системних зв'язків з іншими нормами і насамперед з положеннями ч. 1 цієї статті. Якщо КК передбачено, що за вчинення корупційного кримінального правопорушення особа не може бути звільнена від покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК), то вона не може бути звільнена від покарання з випробуванням у разі укладення угоди про визнання винуватості чи угоди про примирення.

І ще один момент з приводу даної пропозиції здобувачки. Незважаючи на те, що я сама писала в своїй дисертації про те, що наше законодавство не є лояльним до корупціонерів і це не приносить покращення корупційного стану в державі, на сьогоднішній день, враховуючи ситуацію з корупцією в країні в умовах воєнного стану, все ж таки схильюсь до підтримки позиції, згідно з якою за вчинення корупційного кримінального правопорушення особа не може бути звільнена від покарання з випробуванням у разі укладення угоди про визнання винуватості чи угоди про примирення. На практиці ми і так маємо досить невеликий відсоток розкриття корупційних правопорушень і так само невеликий відсоток засуджених за такі діяння. Виникає питання, чи не дасть така угода можливості уникати покарання корупціонерам? Чи потрібно давати ще одну лазівку особам, які вчиняють корупційні правопорушення? Навіть повномасштабна збройна агресія РФ не зупинила діяльність таких осіб, а навпаки розширила сферу їхньої діяльності. До речі в Проекті нового КК в пункті 9 ст.3.4.2. «Непризначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення» мова йде лише про певну категорію осіб: «не призначається покарання особі, щодо якої мали місце передбачені цим Кодексом прохання надати неправомірну вигоду чи вимагання неправомірної вигоди та яка надала неправомірну вигоду, якщо вона сприяла розкриттю чи розслідуванню злочину щодо особи, яка просила надати чи вимагала неправомірну вигоду».

3. На стор. 11 (абзац 2) і на стор.121 здобувачка пропонує за вчинення підкупу виборців або учасників референдуму (ч. 1 ст. 160 КК), призначати обвинуваченому додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк 5 років на підставі абзацу

третього частини першої ст. 55 КК. В цілому я погоджуюсь з такою пропозицією, але вважаю, що рішення про призначення такого додаткового покарання повинно відбуватися не в усіх підряд випадках, а стосовно діянь, передбачених ч.1 ст.160 КК, які відрізняються підвищеною суспільною небезпекою і має бути чітко сформульоване в резолютивній частині вироку, для того щоб не виникло жодних сумнівів під час виконання останнього.

4. Не дуже зрозумілою і потребує уточнення теза Білоконь О.Г. про «позитивну дію одного з «необхідних співучасників» і про їх «правомірну діяльність». Так, на стор. 47 здобувачка пише про те, що один з «необхідних співучасників» взагалі діє позитивно, що виключає необхідність установлення відповідної кінцевої мети, до якої він прагне», а потім на стор. 48 продовжує свою думку, «що необхідна співучасть може існувати виключно у формі співвиконавства (якщо «необхідні співучасники» діють правомірно) або набувати обрисів виконання у діях особи, яка надає неправомірну вигоду іншій особі, яка при цьому діє правомірно, а отже не вчиняє кримінальне правопорушення»... один з «необхідних співучасників» може діяти правомірно, а тому його мотиви та мета перебувають у правомірній площині та не впливають на встановлення мотиву та мети того «необхідного співучасника», який діяв протиправно». Так, звісно, особа може мати цілком «правомірні» мотиви і мету при наданні неправомірної вигоди, але при цьому її поведінка (діяння) не є правомірною і карається кримінальним законом. І особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, і особа, яка отримує таку вигоду переважно усвідомлюють і розуміють, що діють протиправно та їх дії є кримінально караними, хоча мотиви і мета однієї з цих осіб можуть бути цілком скоріше позитивними, ніж правомірними.

5. На стор. 67 здобувачка зазначає, що «посередник надає чи одержує неправомірну вигоду не від власного імені, а робить це виключно для того, щоб передати таку вигоду далі. При цьому власне він не зацікавлений у вирішенні питання, що належить до компетенції службової особи (чи іншого спеціального суб'єктам)». Погоджуюсь з усіма висновками щодо надання чи одержання неправомірної вигоди посередником не від власного імені, що він робить все

для того, щоб передати таку вигоду далі, але не погоджуюсь з тим, що він не зацікавлений у вирішенні питання. В більшості випадків посередник не «просто так» передає неправомірну вигоду (про це вже зазначалось вище), він має свій інтерес, особливо, якщо сам був ініціатором надання/одержання неправомірної вигоди. Тому повністю підтримую позицію дисертантки в тому, щоб передбачити кримінальну відповідальність за посередництво у підкупі в окремій статті ОЧ КК.

6. Запропонована здобувачкою стаття вбачається не повною без визначення санкції. На мою думку, було б доречно в цій статті ще і визначити санкцію за посередництво у підкупі та у прийнятті пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди, а також в одержанні неправомірної вигоди.

7. На стор.74 авторка заперечує як адресата підкупу юридичну особу і пише, що у жодному разі вона не може бути адресатом пропозиції або надання неправомірної вигоди, як-то пропонують розробники проекту КК і на її погляд, адресатом підкупу може бути виключно фізична особа. Це питання є дискусійним. Щодо юридичної особи мова іде про квазікримінальну відповідальність. Ми всі розуміємо, що за юридичною особою стоять фізичні особи, які вчиняють/не вчиняють певні дії, але ж в КК передбачені заходи кримінально-правового впливу щодо юридичних осіб і тому цілком логічним є те, що адресатом підкупу може бути і юридична особа. Але, ще раз наголошую, що це питання є дискусійним, навіть для розробників проекту КК, які ще не визначились однозначно з приводу цього питання.

Однак зазначені зауваження мають дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку праці здобувача.

Дисертація Білоконь Олени Геннадіївни на тему «Кримінально-правова протидія підкупу в Україні» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – розробка теоретичних засад кримінальної відповідальності за підкуп. Представлена робота характеризується

необхідними для такого дослідження компонентами: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми підкупу в кримінальному праві України, органічне поєднання різних методів пізнання. Дисертація містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Авторка дисертації Білоконь Олена Геннадіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент —
доцент
кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, доцент

М.В. КІКАЛІШВІЛІ